

Garderen

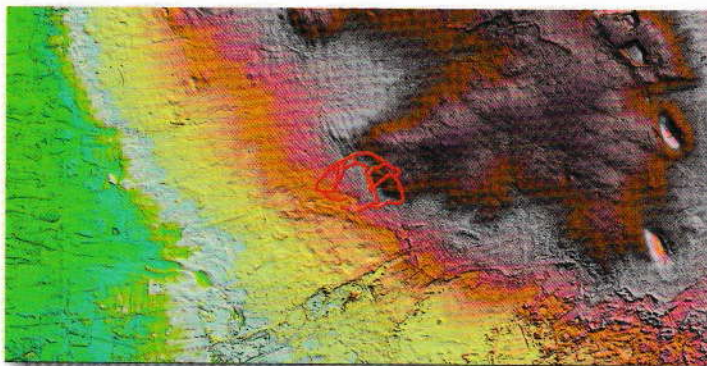

Darpsproat uut Garder

oktober 2018

DE VROEGE GESCHIEDENIS VAN BOESCHOTEN EN ZIJN OMGEVING: EEN PAREL OP DE VELUWE

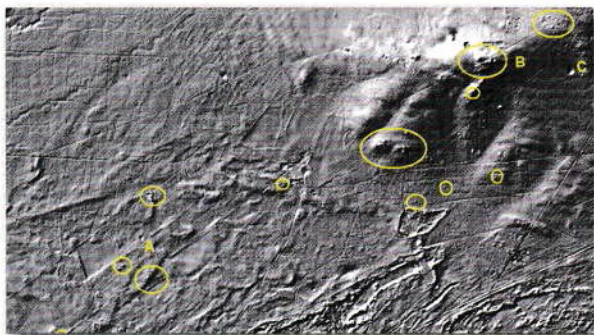
Het van oorsprong middeleeuwse Boeschoten ligt op de helling van de stuwwal van Garderen (afb. 1). Het is een bijzondere locatie te midden van de vele grafheuvels (o.a. Bergsham, De Terp, Zeven Bergjes) en tussen twee prehistorische akkercomplexen (celtic fields) in. Hieruit blijkt dat het gebied al vroeg in trek was bij de eerste landbouwers. Het feit dat het grondwater hier op grote diepte zat speelde daarbij blijkbaar geen rol. Dat men hier al vroeg is gaan wonen heeft ongetwijfeld te maken met de geschiktheid van de bodem voor akkerbouw. Wel moest men moeite doen om aan water te komen.

Afb. 1 De ligging van Boeschoten op de flank van de stuwwal (groen= laag ca. 15 m + NAP; paars= hoog tot 54 m + NAP). (Bron: AHN)

De eerste landbouwers

Boeschoten lag sinds de middeleeuwen als een geïsoleerde enclave op de uitgestrekte heide. Dat was niet altijd zo. De vele grafheuvels rondom Boeschoten (Bergsham, de Zeven Bergjes aan de Hunenweg en het urnenveld met grafheuvels aan de oostzijde van Boeschoten) laten zien dat er al vroeg doden werden bijgezet (afb. 2). Er werd niet alleen begraven maar men bouwde hier boerderijen en legde akkers aan. Aan weerszijden van Boeschoten bevinden zich akkers (celtic fields) uit de IJzertijd; aan de noordzijde richting Koudhoorn (mogelijk ook aan de oostzijde) en bij het Gat van Zus.

Afb. 2 De ligging van de grafheuvels en het Gat van Zus. A. Zevenbergjes; B. Bergsham; C. Het Gat van Zus. De grafheuvels zijn als lichte puntjes herkenbaar op het AHN.

Eerst even terug naar de vroegste bewoners. Met uitzondering van een aantal stenen bijlen zijn er van voor 3000 v.Chr. weinig aanwijzingen voor de aanwezigheid van landbouwers. Deze vroege landbouwers worden gerekend tot de Swifterbantcultuur. Uit vondsten elders in de Gelderse Vallei weten we echter dat voor 5000 v. Chr. er jagers/verzamelaars rondtrokken terwijl vanaf 5000 v. Chr. voor het eerst incidenteel aardewerk in deze regio voorkwam.

Zeven Bergjes

Vanaf 2900 v.Chr. veranderde het beeld geleidelijk. De landbouw begon een steeds grotere rol te spelen. Er werden boerderijen gebouwd, aardewerk gemaakt en geslepen bijlen ge-

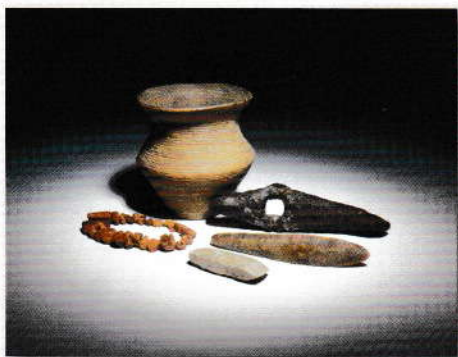
maakt. Een van de oudste vondsten, in twee betekenissen, werd gedaan aan de Hunnenweg. In de Zeven Bergjes werd in 1870 een van de eerste 'onderzoeken' gedaan. Men was daarbij uitsluitend op zoek naar de grafgraven die meegegeven werden aan de doden. In een van de grafheuvels werd een vuursteen bijl gevonden, terwijl in een andere heuvel twee 'urnen', een hamerbijl van dioriet (afb. 3),

Afb. 3 De hamerbijl van de Zeven Bergjes (foto Museum Nairac).

een vuursteen mesje en een ander vuursteen voorwerp werden gevonden. Aan de structuur van de grafheuvel en de omgeving werd nog geen aandacht besteed. Jammer, want deze vertellen het volledige verhaal rond het begrafenisritueel. Bij een ondeskundig onderzoek wordt meer vernield dan gevonden.

De hamerbijl is aan burgemeester Nairac gegeven, maar waar de overige vondsten zijn gebleven is niet bekend. Daardoor hebben we slechts summiere aanwijzingen, maar alles wijst erop dat het om graven van de Enkelgrafcultuur (2900-2500 v. Chr.) of Klokbeercultuur (2500-2000 v. Chr.) gaat. Gelukkig is deze hamerbijl bewaard gebleven waardoor we weten dat het een werktuig van de Enkelgrafcultuur is. Voor de fijnproevers: een R/S-hamer die gedateerd kan worden rond 2600-2500 v. Chr. Deze hamerbijl dateert uit ongeveer dezelfde periode als een van de topvondsten uit Nederland van 't Sol (afb. 4). Deze vondst heeft een prominente plaats in het Rijksmuseum van Oudheden gekregen. Een fraai gevormde beker, barnstenen kralen uit het kustgebied, een dolk uit Midden Frankrijk, een hamerbijl uit Duitsland en een vuursteen bijltje uit Denemarken laten de contacten in deze periode zien. Het waren weliswaar zelfvoorzienende boeren maar

Afb. 4 De grafinventaris van 't Sol
(foto Rijksmuseum van Oudheden).

door geschenken van de ene nederzetting aan de volgende konden voorwerpen grote afstanden afleggen. Vermoedelijk was het overigens niet alleen een vredige agrarische samenleving. De hamerbijlen en pijlpunten duiden ook op conflicten.

Lang nadat de eerste doden werden begraven, werden, mogelijk tot in de IJzertijd (800 v. Chr.-0), in de top van deze grafheuvels nog crematieresten bijgezet. Bovenin de grafheuvels van de Zevenbergjes werden namelijk crematieresten en houtskool gevonden die hierop wijzen.

De naam 'Zeven Bergjes' heeft vermoedelijk betrekking op een paar groepjes grafheuvels die maximaal 600 meter uit elkaar liggen. Dankzij een kaartje van Nairac weten we dat het in totaal om negen grafheuvels gaat.

Van de negen grafheuvels lagen er twee grafheuvels wat zuidelijker maar die zijn verdwenen. Hier werd zeventig jaar geleden een topvondst gedaan bij het egaliseren van de grafheuvels. Alleen een meer dan 4000 jaar oude klokbeke is bewaard gebleven. De vondst die in Museum Nairac te bewonderen is, wordt niet voor niets weleens de Nachtwacht van de Klokbekecultuur genoemd. Naast de fraaie vormgeving en de zorgvuldig aangebrachte versiering is vooral het patroon bijzonder. De bovenste helft is een exacte gespiegelde weergave van de onderste helft. Ga vooral zelf eens kijken in het museum in Barneveld.

Boeschoten

In het Rijksmuseum van Oudheden bevindt zich een standvoetbeker met touwversiering die gevonden zou zijn op Boeschoten. Deze was in bezit van W. Munnix uit Bloemendaal en is via het Teylersmuseum in 1949 in bezit gekomen van het Rijksmuseum. Jammer genoeg is dit alles wat we weten en is het niet mogelijk om de vondstomstandigheden en exacte vindplaats te achterhalen. Er zijn verschillende grafheuvels ten oosten en zuiden van Boeschoten waar deze gevonden zou kunnen zijn, maar ook de Zeven Bergjes kunnen niet worden uitgesloten.

Door deze vondsten staat vast dat er vanaf 2900 v. Chr. mensen in de omgeving van Boeschoten woonden. Waar de boerderijen stonden weten we niet. Er zijn echter aanwijzingen dat er een of meerdere boerderijen hebben gestaan ten zuidwesten van de kruising Hunnenweg en Harderwijkerkarweg. In 1914 werd hier aardewerk en vuursteen gevonden van de Klokbekecultuur. Resten van boerderijen zijn echter nog niet gevonden.

Nederland was nog niet dichtbevolkt in deze periode. Er zijn schattingen dat er in deze periode misschien 10.000 mensen in 1400 boerderijen woonden. Dat zou betekenen dat in Barneveld gelijktijdig een vijftal boerderijen hebben gestaan, maar het kunnen er natuurlijk ook meer zijn geweest.

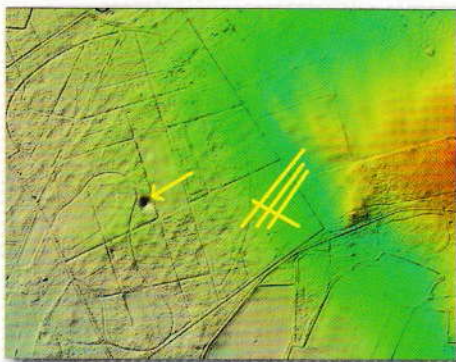
De Bronstijd

Behalve enkele wikkeldraadscherven uit de Vroege Bronstijd op het hiervoor genoemde nederzettingsterrein komen de meeste vondsten uit grafheuvels. Op het hoogste punt van Garderen, de Bergsham, zijn de grafheuvels iets jonger, namelijk uit de Bronstijd (ca. 1800-1600 v. Chr.). In een van de grafheuvels werden eerst een vrouw en kind onder een houten dodenhuisje bijgezet waarna hier een grafheuvel werd opgeworpen. Niet lang daarna werd er ook een krijger met een bronzen zwaard begraven. De oudere grafheuvel werd nu verder opgehoogd waarna er in de top van de heuvel tientallen crematies werden bijgezet. Mannen, vrouwen en kinderen

met een gemiddelde leeftijd van ca. 27 jaar. Jammer genoeg weten we niet of zij familie van elkaar waren, maar dit is niet uitgesloten.

De IJzertijd

In de IJzertijd lijkt de bewoning intensiever te worden. Aan weerszijden van Boeschoten liggen celtic fields (tussen Boeschoten en Koud-

Afb. 5 Het celtic field van Koudhoorn. De gele pijl geeft de grote water(?)kuil aan, terwijl de gele lijnen de oriëntatie van de walletjes aangeven.

hoorn en bij het Gat van Zus) (afb. 5). Celtic fields zijn akkercomplexen bestaande uit kleine door walletjes omgeven akkers (ca. 30 x 30 meter) die soms herkenbaar zijn op luchtfoto's, maar nog beter op de gedetailleerde hoogtekartaat van Nederland (AHN). Bijzonder is dat in beide celtic fields een grote meters diepe kuil aanwezig is. Zover bekend heeft die van Koudhoorn geen naam, maar het Gat van Zus is alom bekend. Deze kuilen doen denken aan de Germaanse Put bij Lunteren die ook bij een celtic field ligt. Hier werd een houten boomstamput gevonden die net zo oud was als het celtic field. De vraag is dan ook of de kuilen bij Boeschoten misschien zijn aangelegd om in de watervoorziening te voorzien. Het grondwater staat hier immers diep: op Boeschoten was de waterput ooit 7 meter diep. Oude vondsten en waarnemingen door de amateur-archeoloog Jaap Wisse wijzen erop dat er ter hoogte van de Beeldentuin, langs de Oude Nijkerkerweg en vermoedelijk ook verspreid in of aan de rand van de celtic fields boerderijen hebben gestaan.

De bewoners van deze boerderijen begroeven in ieder geval een deel van hun doden in een urnenveld ten oosten van Boeschoten. Rond 1910 werden door de nieuwe eigenaar van Boeschoten, Nachenius, urnen gevonden toen hij de grafheuvels aan de oostzijde van Boeschoten onderzocht. Deze zijn in Museum Nairac bewaard gebleven. De doden werden op enkele uitzonderingen na niet langer begraven in grote grafheuvels, maar de crematieresten werden met of zonder urn bijgezet onder een klein heuveltje.

Bewoningsintermezzo?

Na deze periode ontbreken aanwijzingen voor bewoning rond Boeschoten. Wel woonde er vanaf de vroege middeleeuwen mensen in Garderen (grafveld op de Beumelerberg). We kunnen daarom niet uitsluiten dat in deze periode ook rond Boeschoten al sprake was van bewoning. Een 44 cm lange ijzeren vleugellans uit de vroege middeleeuwen

Afb. 6 De 44 cm lange vleugellans (foto Museum Nairac).

(museum Nairac, afb. 6) wijst hierop. De herkomst zou Boeschoten zijn, maar het is niet bekend wanneer, door wie en waar deze precies is gevonden waardoor we geen zekerheid hebben. In het grafveld op het Huinerveld en in Kootwijk zijn vergelijkbare wapens gevonden. Jammer genoeg is het niet meer mogelijk om duidelijkheid te krijgen over de vondst van Boeschoten.

Op een paar scherven (o.a. dertiende-eeuws aardewerk) zijn er van het erf Boeschoten weinig vondsten bekend.

We hebben nu in vogelvlucht een beeld gekregen van de voorgeschiedenis van de omgeving van Boeschoten. Het laat zien dat het voormalige heidegebied en het tegenwoordige bosgebied een lange geschiedenis kennen. We gaan verder met het wildforstersgoed Boeschoten.

De grafheuvels laten zien dat er vanaf 2800 v. Chr. tot 800 v. Chr. mensen woonden en hun doden begroeven. Ook legden zij akkers aan in de vorm van celtic fields. Mogelijk zijn het Gat van Zus en een kuil bij Koudhoorn de resten van waterkuilen. Het laat zien dat het voormalige heidegebied en het tegenwoordige bosgebied een lange geschiedenis kennen. In dit deel wordt ingegaan op het wildforstersgoed Boeschoten, een parel van de Veluwe. Wat weten we van wildforstersgoederen, wat betekent eigenlijk Klein en Groot Boeschoten, wat vertellen de wallen in het bos ons en tenslotte iets over de verschillen en overeenkomsten tussen de beide schaapskooien.

Het wildforstersgoed Boeschoten

De oudste vermelding van Boeschoten is die van Heiwano de Boscoten uit 1246. In 1326 worden op de Veluwe een aantal beambten van de graaf van Gelre benoemd. Waarschijnlijk betreft het hier herbenoemingen en is het ambt zelf ouder. Deze wildforsters vinden we op 12 locaties rondom de Veluwe. Er is wel verondersteld op basis van de kaart van Christian Sgrooten uit de zestiende eeuw dat deze goederen aan een wildwal lagen die rondom de Veluwe was aangelegd, maar hiervoor zijn nog onvoldoende bewijzen. In ieder geval was dit het jachtgebied van de Graaf van Gelre.

De wildforsters van Wedichem, Boeschoten en Koudhoorn woonden dicht bij elkaar. In 2015 is voor het eerst een dergelijk goed opgegraven (Wedichem in Harselaar). De beambten waren belast met het innen van ruimgeld, het vergezellen van de graaf/hertog op zijn jachtpartijen en om toezicht te houden op de wildstand. In ruil daarvoor kregen zij het leen en waren zij vrijgesteld om te werk gesteld te worden bij bijvoorbeeld de aanleg van de vestingwerken van Wageningen. Hun inkomen zullen zij voor een belangrijk deel uit hun boerderij hebben gehaald. Misschien heeft de wildforster Ricolt of Wolter van Boschoten Philippus van Wessel in 1334 beboet met 12 pond omdat hij bij het dorp Garderen

een hinde had gestroopt had. Of Johannes Hoecs die werd beboet met 6 pond toen hij in 1341 zijn honden een ree liet vangen. (Kroniek Archief Barneveld).

Zoals gezegd weten we niet heel veel over de wildforsters en hun boerderijen. Boeschoten is echter bijzonder goed bewaard gebleven inclusief een uitgestrekt wallensysteem. Deze in totaal zeven kilometer lange wallen zijn niet in een keer maar in de loop van de tijd aangelegd. Mogelijk werd de buitenste begrenzing eerst door middel van palen gemarkeerd, vervolgens door een greppel en uiteindelijk door een wal met greppel (afb. 7).

Afb. 7 De wal met greppen in het bos ten oosten van Boeschoten (foto P. Schut)

In ieder geval heeft de ontginning van de voormalige heide niet in een keer plaatsgevonden maar gefaseerd. Er zijn dan ook meerdere fasen te onderscheiden. Door het ontbreken van archeologisch onderzoek kennen we de exacte afmetingen van de wal met greppel niet, maar een voorzichtige inschatting is dat er tenminste 7000 m³ meter grond is verzet. Ervan uitgaande dat een gemiddelde grondwerker ca. 3 m³ grond per dag verzette, kostte de gehele aanleg, misschien wel 2330 mandagen. De wildforsters van Boeschoten zullen dit samen met op het erf wonende knechten hebben uitgevoerd in de rustige jaargetijden.

Wanneer dit precies is gebeurd, is niet bekend. De buitenste wal vormt in zekere zin een grenswal die tevens dienstdeed als wildkering. Dit zien we door de greppel die aan de buitenzijde loopt (afb. 8). Opmerkelijk is dat

Afb. 8 De ligging van de wallen (rood) geprojecteerd op de kadastrale situatie van 1832 (bruin= akker; groen = grasland; boompjes = bos; paars= heide; geel wegen).

de binnenste wal, die aan de rand van de akkers ligt ook een greppel heeft aan de akkerzijde. Mogelijk is de aanleg nog complexer dan we denken. Tussen de beide wallen bevinden zich ook nog enkele verbindingswallen. Deze radiaalwallen zijn verschillend in vorm, soms recht en andere vormen een grillige lijn. Ook de hoogte varieert. Sommige zijn minder robuust dan de buitenste en binnenste wal. Het lijkt erop dat zij een wat andere functie hebben gehad en gelijktijdig met de buitenste wal of op een later moment zijn aangelegd. Vooralsnog wordt uitgegaan van een middeleeuwse oorsprong. Alleen archeologisch onderzoek kan hier duidelijkheid over geven. Dat geldt ook voor de aard van de begroeiing op de wallen. Verondersteld wordt dat hier een haag op heeft gestaan waardoor het een volledige barrière vormde voor het wild, vee en misschien ook indringers. Alleen stuifmeelonderzoek kan hier duidelijkheid over geven.

Klein Boeschoten het belangrijkste?

Klein Boeschoten lijkt op basis van de naam een afsplitsing te zijn van Groot Boeschoten, maar klopt dit beeld wel? Het is opmerkelijk dat Klein Boeschoten groter is dan Groot Boeschoten, respectievelijk 48 ha en 39 ha. Opmerkelijk is eveneens de gewelfkelder onder Klein Boeschoten, waarvan wel verondersteld is dat deze is gebouwd om het geschoten wild van de hertog op te slaan. Over de ouderdom van de kelder is echter niets met zekerheid bekend, maar Groot Boeschoten had zover bekend een dergelijke voorziening niet. Ook is niet zeker tot wanneer de wildforster de hertog begeleidde op zijn jachtpartijen waardoor we niet weten of de kelder nog een rol gespeeld kan hebben bij de jachtpartijen. Wel werd het ruimgeld tot in de achttiende eeuw geïnd. De negentiende-eeuwse boerderij van Groot Boeschoten is echter groter dan die van Klein Boeschoten.

Zekerheid hebben we echter niet over de fasering maar mogelijk vinden we in de omwalling een aanwijzing. De wallen zijn in het veld en met behulp van het AHN in kaart gebracht.

Afb. 9 Linksboven het celtic field met de (water?) kuil, centraal zijn de akkers van Boeschoten duidelijk herken en rechts zijn de grafheuvels goed herkenbaar (AHN).

Het AHN geeft daarbij interessante aanvullende informatie (afb. 9). In de akkers ten oosten van Klein Boeschoten zien we enkele reliëfverschillen. De noordelijke daarvan is het restant van het kerkenpad dat aansloot op de Hoge Boeschoterweg. De middelste sluit aan de oostzijde direct aan op de 'radiaal' wal aan de oostzijde van de akkers, terwijl deze naar het westen toe in een rechte lijn naar de bui-

tenwal achter de tweede schaapskooi van Klein Boeschoten lijkt te lopen.

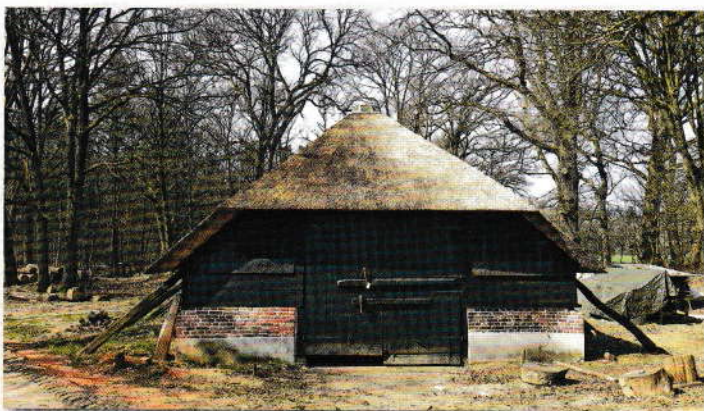
Wanneer dit reliëfverschil inderdaad samenhangt met een door het ploegen verdwenen wal dan ziet de topografie van de beide erven er ineens anders uit. Klein Boeschoten lag dan oorspronkelijk binnen deze buitenste omwalling en Groot Boeschoten daarbuiten. Pas later is de buitenste omwalling uitgebreid waarbij ook Groot Boeschoten binnen het omwalde deel is komen te liggen. Dit wijst op een verschil in fasering waarbij we voorzichtig mogen concluderen dat Klein Boeschoten van het begin af aan de belangrijkste van beide boerderijen was. Blijkbaar is de rol van Groot Boeschoten – we weten niet wanneer er voor het eerst een verschil gemaakt werd tussen Groot- en Klein Boeschoten – voor 1800 een tijdlang belangrijker geweest of waren de bewoners in ieder geval welvarender waardoor er een grotere boerderij kon worden gebouwd. Mogelijk dat in die tijd ook het prefix Groot is toegevoegd.

De zuidelijkste verhevenheid in het reliëf van de akker komt tenslotte overeen met een verdwenen toegangsweg naar Groot Boeschoten en een eveneens verdwenen perceelsgrens.

Vast staat dat tenminste een wal in het noordwesten in het begin van de twintigste eeuw is opgeworpen om net aangeplante beuken te beschermen. Een wal aan de zuidoostkant lijkt opgeworpen tegen het stuifzand. Mevrouw C.E. Van der Waals-Nachenius schreef hierover waardoor het aannemelijk is dat deze uit de negentiende eeuw dateert maar de oorsprong kan enkele eeuwen eerder zijn.

Schaapskooien

Hoewel het belang van de schapen voor het agrarische bedrijf sinds de zestiende eeuw was afgenomen vinden we rond Barneveld in de negentiende eeuw nog veel schaapskooien. Op Boeschoten stonden oorspronkelijk vijf schaapskooien, waarvan drie op Klein Boeschoten. Op het binnenveld van Klein Boeschoten (in de zuidoosthoek) stond in de tweede helft van de negentiende eeuw nog

Afb. 10 a en b. De ingangspartijen van de schaapskooien van Klein Boeschoten.

een schaapskooi. Wanneer we ervan uitgaan dat er in een gemiddelde schaapskooi van 100 m² schaapskooi 150 schapen konden, dan wordt direct het belang van de schapenteelt duidelijk. Niet alleen voor de wol en het vlees, maar ook voor de mest die gebruikt werd voor de akkers. De huidige schaapskooien dateren los van alle aanpassingen en verbouwingen uit ca 1875. Dit weten we door een inscriptie met dat jaartal in de achterste kooi van Klein Boeschoten. Ook het gebruikte baksteenformaat wijst hierop. Dat van Groningse stenen gebruik werd gemaakt blijkt uit het gegeven dat bakstenen die in de opgraving van het vrachtschip de Zeehond uit 1888 zijn aangetroffen identiek waren aan de stenen van de voorste schaapskooi. Bij de restauratie is van de opgegraven stenen gebruik gemaakt. Over

het uiterlijk van de voorganger van deze kooien weten we niets met zekerheid maar deze zullen niet erg afgeweken hebben van de schaapskooi van Groot Boeschoten. Bijzonder is dat de kuilen waar het zand gewonnen werd voor de schaapskooien en voor het gebruik op de boerderij nog altijd te zien zijn.

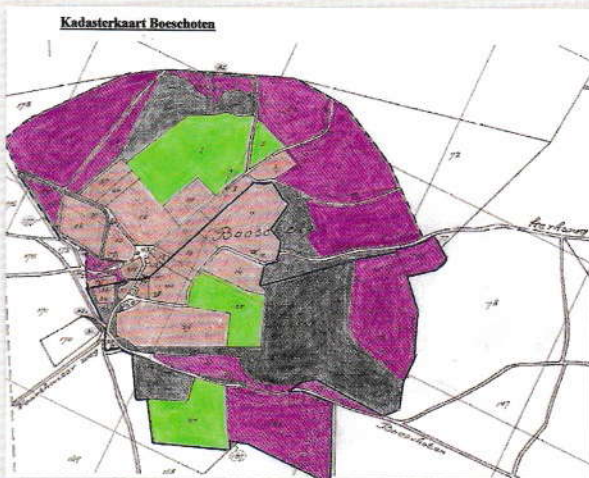
Peter Schut

Verder lezen:

- J.J. Hacke-Oudemans 1969: Bijdragen tot de geschiedenis van de Veluwe en andere onderwerpen. Nijkerk.
- <http://www.peter-schut.nl/uncategorized/gemeente-barneveld/wildforstersgoederen-in-barneveld/>

- Over de geschiedenis van deze schaapskooien is meer informatie te vinden op <http://www.peter-schut.nl/uncategorized/gemeente-barneveld/de-schaapskooien-van-boeschoten/>
- <http://www.peter-schut.nl/uncategorized/gemeente-barneveld/over-historische-kaarten-schapen-en-mest/>
- <http://www.peter-schut.nl/uncategorized/gemeente-barneveld/de-wilde-kamp/>
- <http://www.peter-schut.nl/uncategorized/gemeente-barneveld/garderen-een-parel-op-de-veluwe-1/>
- <http://www.peter-schut.nl/uncategorized/gemeente-barneveld/garderen-2/>
- C.E. van der Waals-Nachenius 1976: Boeschoten. Een Veluwe kroniek.

DE BEWONERS VAN BOESCHOTEN (DEEL 1)

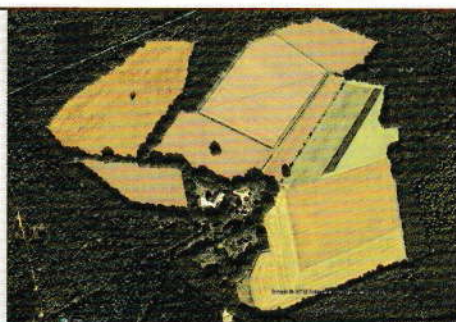
Ingekleurde kadasterkaart uit 1832

Boven de zwarte lijn is Klein Boeschoten (Aart Jansen), eronder is Groot Boeschoten (Frank Everts Pater X Lijsje Hendriks van Milligen).

Paars=heide Bruin=bouwland

Groen=weiland Zwart=hakhout

Om het geheel loopt een houtwal, de heide binnen de houtwal is een uitloopruimte voor de schapen.

De Boeschotens op Google Earth.

We beginnen in het heel verre verleden, in 1246.

Deze datum vond de Barneveldse gemeente-bode Bouwheer ten tijde van burgemeester Nairac in Sloets Oorkondenboek. De naam die daar bij hoorde was **Heiwano de Boscoten**. Heiwano lijkt me een wat typische naam voor de Veluwe. Het zal de verlatiniseerde naam van Hein zijn, iets anders kan ik niet bedenken. Hieronder staat deze vermelding van Bouwheer, te vinden in Barneveld in de Collectie Bouwheer. Wat "Heiwano" deed en waar hij woonde wordt niet vermeld.

Het jaar 1246 was in het midden van Gelres "Gouden Eeuw" onder het leiderschap van

Graaf Otto-II, bijgenaamd "met de paarden-voet". Dank zij zijn stabiele regering nam de handel sterk toe en daarmee ook de tolgelden. En... Otto gaf al het geld niet uit aan weelde, vrouwen en oorlog voeren, hij beheerde de door hem ontvangen middelen goed!

Wat heeft dat met Boeschoten te maken, zul je zeggen. Eigenlijk niets, maar de Harderwijker Karweg, een belangrijke weg uit die tijd die van Arnhem naar Harderwijk liep langs Boeschoten en de bewoners van deze boerderij zullen zeker gemerkt hebben dat het verkeer over deze weg aanzienlijk toenam.

De graven van Gelre

In deze tijd, de 12e en 13e eeuw, erfden, kochten en veroverden de graven van Gelre grote delen van Gelre en konden hierdoor veel grond in "pacht" aan boeren uitgeven. Een aantal jaren tevoren, in 1231, had Harderwijk, lid van het Hanzeverbond al stadsrechten gekregen. Aan dit stadsrecht waren een aantal voorwaarden, maar ook vooral rechten verbonden. Tot 1271 regeerde Otto, daarna nam zijn zoon Reinald-I het heft in Gelre in handen. Hij was erg jong, pas 16 jaar oud. Na een regeerperiode vol rampen keerde het lot en in 1311 kreeg hij de Veluwe rechtstreeks in leen van de bisschop van Utrecht. Daarvoor was het een achterleen via Hertog Jan van Brabant. We lezen in de archieven

"Het Landt van Veluwen, met anderen landen ende goederen, versuymt sijnde van heeren Johan, hertogen van Lotringen, Brabant ende Limburg, wort bij bisschop Guido van Utrecht te leen gegeven an heeren Reinolt grave van Gelre, anno 1311".

Rond 1315 kreeg hij ruzie met zijn zoon Reinald-II, alias "de Zwarte". De laatste beweerde dat zijn vader niet meer goed bij zijn hoofd was en er dreigde zelfs even een burgeroorlog. Vanaf 1318 tot 1326 regeerde Reinald-II uit naam van zijn vader, die inderdaad rare dingen begon te zeggen en te doen

en in 1326 kreeg de zoon het volledige leiderschap over Gelre, zijn vader was zo vriendelijk geweest om toen te overlijden.

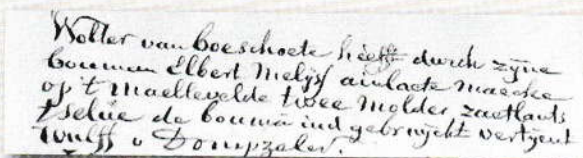
In 1339 werd Reinald-II bevorderd tot hertog door keizer Lodewijk de Beier. Reinald-II was een zeer voortvarend leider en hiermee zijn we dan tevens terecht gekomen bij het jaartal 1326, de belangrijkste datum voor Boeschoten omdat het op die dag als **leengoed** en een **wiltforstergoed** vermeld werd.

Wat is een leengoed en wat is een wiltforstergoed?

Een goed is hetzelfde als een boerderij en deze stond op grond die oorspronkelijk van een heer of van een klooster was (de zaalweer). Aangezien dezen niet zelf boerden verpachtten ze hun bezit tegen een vaak vaste vergoeding per jaar.

Er waren diverse soorten goederen. De meest voorkomende waren "herengoederen" en "leengoederen". Leengoederen hadden een hogere status dan herengoederen en er golden aparte regels voor. Zo hoefde de eigenaar van een leengoed van de door hem ontvangen pacht van zijn boeren niets af te dragen aan zijn leenheer. De leenman moest de leenheer wel bijstaan in geval van oorlog. Deed hij dat niet dan raakte hij zijn leengoed kwijt. De leenman moest vrij zijn en mocht daarom zelf geen boer zijn, want dat was een "niet-vrij" persoon. In de loop der eeuwen "verwaterde" dit allemaal en tenslotte werd in 1795 het stelsel afgeschaft.

Het werk op het leengoed vond plaats door een "bouwman". Dit kunnen we mooi lezen in het eerste plaatje van de Collectie Bouwweer:

*Wolter van Boeschoete heeft durch zijne
bouwman Elbert Melijss ain laete maecke
op't maelevelde twee molder zaetlands
selve de bouwman ind gebruyck vertijent
Wulff v Dompzeler.*

601 Wolter van boeschoete heeft durch zijne
bouwman Elbert Melijss ain laete maecke
op't maelevelde twee molder zaetlands
t'selve de bouwman ind gebruyck vertijent
Wulff van Dompzeler

De huislieden die op de wiltforstergoederen woonden moesten dag en nacht met paarden en karren klaar staan voor het geval "de heer" wilde gaan jagen, ook al ging dat ten koste van hun eigen oogsten en/of ploegen en inzaaien.

Zo'n leuk baantje was het dus niet, alhoewel ik geloof dat veel van dit soort werk voor rekening van de "bouwman" kwam. Maar goed, het had dus ook zijn voordelen!

Er stond namelijk tegenover dat ze geen ponderschatting en andere kleine schattingen hoefden te betalen. Wat dat allemaal in de praktijk inhield lezen we in een proces in 1594 waarin nogal geklaagd werd over al die hier boven vermelde verplichtingen van de eigenaar van een wiltforstergoed.

In 1326 werden de Van Boeschotens beleend met het wiltforstergoed Boeschoten en er was niet een, er waren zelfs twee wiltforstergoederen met de naam Boeschoten. Volgens rentmeester Willem Bentinck in 1570 moesten wiltforsters voor de leenheer:

- het wild voeren en bij de jacht helpen
- elke vier jaar het ruimgeld innen

In het geval van Boeschoten hoefde de leenman de heer zelfs niet militair bij te staan (volgens Peter Schut), misschien had dat te maken met het feit dat het ook een wiltforstergoed was!

Eerste vermelding

In 1326 werden de Van Boeschotens beleend met het wiltforstergoed Boeschoten. Het staat als volgt in de leenaktenboeken vermeld:

36. GARDEREN.

Een goet te Boschoten te vorsterampter rechte helt Wolter van Boschoten, anno 1326.

Honderd jaar later komt de volgende vermelding:

anno 1424. Gertrud van Boedeschoten met Derde Lubbertssoon, haren momber, draegt op dat goet tot Boedeschoten met sijnen tobhoren, gelegen in den kerspel van Garderen, dat een wiltfurstergoet is, op Johan Godensoon.

Boeschotens vanuit de lucht

Het tweede wiltforstergoed Boeschoten werd vermeld onder Putten. Waarom is me een raadsel want het viel niet onder Putten maar onder Garderen...

37. PUTTEN, GARDEREN.

anno 1326. Een goet te Beschoten te vorsterampter rechte helt Ricolt van Boschoten.

Ook hier duurt het 75 jaar voordat de volgende vermelding komt.

anno 1401. Alijt Hermansdochter van Boschaiten met haeren momber Arnt Brunerts transporteert dat erve ende goet van Boschaiten, gelegen in den kerspelen van Garderen ende Putter, met sijnen thinsgoede ende allen sijnen tobhornn, tot wiltforsters leensrechten te verhergewaden, op Wolter Wolterssoon van Boschaten

Het tijdpad van de eigenaren van de twee Boeschotens:

Groot Boeschoten=GrBs

Klein Boeschoten=KIBs

1326

KIBs Ricolt van Boschoten

GrBs Wolter van Boschoten

1401

KIBs Alijt Hermansdr. verkoopt haar goed aan Wolter Wolters van Boschaiten

1424

GrBs Gertrud van Boechoten draagt haar goed op aan Johan Gadensoon (van Boeschoten)

1446

KIBs Wolter Woltersz van Boeschoten verkoopt zijn goed aan Gysbert van Emeler.

1454

GrBs Gaert van Boeschoten ontvangt het goed in leen.

1509

GrBs Wolter van Boeschoiten Wolterszn wordt beleend

1515

KIBs Garselis, Henrick en Frederick van Emeler Gysbertssonen worden beleend.

1516

KIBs is Weyme Gysberts van Emeler X Bernt Arntsson (Cuypers) erfg. van haar vader

1544

KIBs Weyme van Emeler is weduwe van Bernt Arntssn en erfgenaam van haar vader Gysbert.

1558

GrBs Wolter van Boeschoten is erfgenaam van zijn vader Wolter Woltersz van Boeschoten

1561

KIBs Joachim Berntssn. (Cuper) is erfgenaam van zijn moeder Weyme.

1582

KIBs Joachim Joachimszn. Is erfgenaam van zijn vader (Joachim Berntssn Cuper)

1593

GrBs Egbert van Boeschoten is erfgenaam van zijn vader Wolter Woltersz van Boeschoten

KIBs Joachim Joachims verkoopt het goed aan Meynert Henricks van Houwelworff (=Haalwerf)

1611

KIBs Henrick Meinerts Hoolwerf wordt beleend als erfgenaam van zijn vader.

1638

KIBs Gerrit Meynerts wordt beleend als erfgenaam van zijn broeder Henrick.

1643

GrBs Hartger Egberts van Boeschooten wordt beleend als erfgenaam van zijn vader Egbert.

1644

KIBs Aelt Hoolwerff als erfgenaam van zijn vader Gerrit wordt beleend.

Op 5 september 1648 trouwt te Putten Harmen Egberts van Boeschoten met Weyme Rengers, weduwe van Dijeremen.

Bij de leenregisters is hij Hartger en bij zijn trouwen verandert dat in Harmen. Omdat in 1729 Mechtelds patroniem Hartger is, denk ik dat de naam "Hartger" de juiste naam is!

1729

GrBs Heimen Elberts, oudste zoon van Mechtelt Hartgers X Elbert Wouters wordt beleend.

1719-1729

KIBs Jochum Lubberts koopt in 1719 van Jan Bernard Feyt

1730

KIBs Jochem Lubberts verkoopt zijn goed aan Gijsbert Rixen (Hoolwerf)

1734

GrBs Evert Elberts, erfgenaam van zijn broeder Heimen, beleend

Rijk, Sophia, Aeltjen en Lubbert, erfg. van hun vader Gijsbert Rijxen, beleend.

1740

KIBs Lubbert, Sophia en Aeltjen Gijsberts als erfgenaam van hun broeder Rijk, beleend.

1743

GrBs Willemetje Jacobs Schuurman, weduwe van Gerrit Egberts van Essen wordt beleend als erfgenaam van haar neef Evert Elberts.

1745

KIBs Lubbert, Sophia en Aeltien Gysberts dragen dit leen op aan Breunis Jansen X Petertjen Evers.

KIBs

1776

Petertjen (Evertz van Bouschoten) waardoor ze nu het hele leen hebben.

GrBs

1778 Evert Gerritsen X Jantje Cornelissen laten hun testament approberen.

1779 Jantje Cornelissen als weduwe van Evert Gerritsen wordt beleend

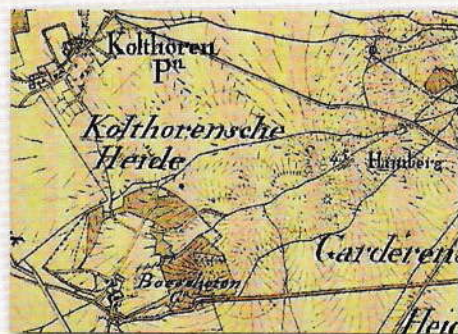
In 1751 krijgt Evert Gerrits (van Essen) Groot Boeschoten van zijn moeder Willemetje Jacobs Schuurman.

Evert Gerrits, ged. Garderen 28 sept. 1704, tr. ca. 1756 Jantje Cornelissen

Kinderen:

1. Maartje Evers, geb. ca. 1756, tr. Gerrit Willemssen.
2. Willempje Evers, ged. Garderen 16 okt. 1757, ovl. Voorthuizen 10 okt. 1783, tr. Otterlo 1 nov. 1778 Jan Meeuwsen Bouw, ged. zondag 4 aug. 1754, ovl. Voorthuizen 29 mei 1829, zn van Meeuwis Jansen Bouw en Maasje Hendriks.
3. Willemijntje Evers, ged. Garderen 26 aug. 1759.
4. Geurt Evers, ged. Garderen 17 mrt 1765.
5. Willemina Evers, ged. Garderen 24 apr. 1768.
6. Gerrit Evers.

In 1776 en 1779 zijn de kinderen van Breunis Jansen en Jantje Cornelissen de laatste bezitters van de leengoederen. Al de bovenstaande gegevens komen uit de leenaktenboeken.

Boeschoten rond 1815 (kaart De Man)

Diverse eigenaren werden uiteraard ook in andere bronnen genoemd. Daarover in de volgende Darpsproat.

PvdB

(einde deel 1)

Bakkerij EN SUPERMARKT VAN de Pol

In de afgelopen maand mei heb ik met plezier twee lezingen gegeven over allerlei bedrijven en bedrijfjes die in Garderen gevestigd zijn geweest en deels nog bestaan. Volgens de andere redactieleden zou dat ook een leuk onderwerp zijn voor een artikel in Darpsproat maar ik denk dat ik met alle beschikbare informatie met gemak een heel nummer of misschien wel ettelijke jaargangen van ons blad zou kunnen vullen. Ik beperk me deze keer dus maar tot één bedrijf, dat in de loop van de jaren veranderde van een bakkerijtje in een

Veldwachter Gerrit van de Pol

